

Έφηβος, Θρησκευτικότητα, και Σχολείο

π. Βασιλείου Θερμού

Να ξεκινήσουμε λέγοντας πως η θρησκεία ως φαινόμενο επιτελεί διάφορες λειτουργίες, οι οποίες ενδιαφέρουν κάθε κοινωνία. Κατ' αρχήν είναι ένας εσωτερικευμένος παράγοντας πολιτισμού, δηλαδή δημιουργεί πολιτισμό μέσα από την εσωτερίκευση των αρχών και των συμβόλων από τα επί μέρους άτομα. Κατόπιν, η θρησκεία απεργάζεται τη συμμετοχή του ανθρώπου σε ένα συμβολικό σύστημα αντιλήψεων και πρακτικών. Το ονομάζω συμβολικό σύστημα, είναι ένας όρος παρμένος από την ψυχανάλυση, σε αντιδιαστολή με τη φαντασιακή περιοχή.

Ο άνθρωπος διαθέτει ένα φαντασιακό χώρο, ο οποίος είναι σε μερικά χρήσιμος, αλλά δυνητικά μπορεί να αποβεί επικίνδυνος εάν γίνει ανεξέλεγκτος. Τα συμβολικά συστήματα αντιλήψεων και πεποιθήσεων έχουν το χαρακτηριστικό ότι βοηθούν στην οργάνωση της προσωπικότητας έτσι ώστε να μη χαθεί κανείς μέσα στο φαντασιακό. Δεν το κάνουν όλα τα συμβολικά συστήματα με τον ίδιο τρόπο. Ένα από αυτά είναι η ιδεολογία. Η ιδεολογία ως συμβολικό σύστημα μπορεί να εκτραπεί και ξέρουμε τι άσχημες συνέπειες είχε αυτό τον 20^ο αιώνα, αλλά σε γενικές γραμμές η ένταξη σε ένα σύστημα πεποιθήσεων και πρακτικών εξισορροπεί τους κινδύνους του ανεξέλεγκτου φαντασιακού στον άνθρωπο.

Επίσης η θρησκεία συμβάλλει στην υιοθέτηση ηθικών αξιών από κοινού με πολλούς άλλους. Άρα μπορεί να αποτελεί παράγοντα κοινωνικής συνοχής, καθώς οργανώνει και εμπνέει την κοινωνική ηθική. Και βέβαια, αυτά όλα ισχύουν σε όλες τις θρησκείες, αλλά αν το εξετάσουμε θεολογικά το θέμα, για μας τους χριστιανούς η ύψιστη λειτουργία της θρησκευτικότητας είναι να εγκατασταθεί σχέση με την ενδοψυχική αναπαράσταση του προσώπου του Θεού. Με άλλα λόγια, είναι σημαντικά τα τρία προηγούμενα, αλλά δεν επιτελεί για το χριστιανό η θρησκευτική του ταυτότητα το σκοπό της πλήρως, εάν δεν εγκατασταθεί προσωπική σχέση με την αναπαράσταση του προσώπου του Θεού. Λέω αναπαράσταση, γιατί όλες οι σχέσεις μας είναι σχέσεις με αναπαραστάσεις, δεν είναι σχέσεις με τα πραγματικά πρόσωπα, αλλά με τις αναπαραστάσεις που εμείς έχουμε εισπράξει και σχηματίσει μέσα μας, γι' αυτό κι έχει τεράστια σημασία ποιος Θεός κηρύσσεται, αν είναι η αληθινή εικόνα του Θεού εκείνη η οποία διακηρύσσεται.

Αυτό το τελευταίο στοιχείο, δηλαδή η εγκατάσταση διαπροσωπικής σχέσης με το Θεό, είναι κάτι το οποίο μόνο έμμεσα

μπορεί να υπηρετηθεί στο σχολείο. Όμως στους άλλους δύο χώρους μετάδοσης της πίστης (τη χριστιανική αγωγή στην οικογένεια και την κατήχηση στην Εκκλησία) η μετάδοση της πίστης αποτελεί, θα λέγαμε, κατ' εξοχήν τον υπ' αριθμόν ένα στόχο. Αλλά στο σχολείο, λόγω του ειδικού πλαισίου, αποτελεί μόνο έμμεσο στόχο και όχι άμεσο. Όμως συχνά παρατηρεί κανείς να εξυπηρετείται και αυτός ο στόχος, όταν δηλαδή το μάθημα των Θρησκευτικών διδάχτεί με τέτοιο τρόπο και τέτοια έμπνευση, ώστε εκτός από τις άλλες τρεις λειτουργίες που προσφέρει η θρησκευτικότητα γενικά, τελικά να εμπνεύσει τον άνθρωπο στη σχέση με το Θεό.

Τώρα πάμε στους εφήβους. Κεντρικό θέμα της εφηβείας είναι ο *σηματισμός ταυτότητας*. Θα λέγαμε ότι γι' αυτό υπάρχει η εφηβεία, για να μετασηματίσει ένα παιδί σε ενήλικα με διαμορφωμένη ταυτότητα. Υπάρχουν πολλοί παράγοντες που συμβάλλουν στο σχηματισμό της ταυτότητας: η οικογένεια, η κοινωνία, η κουλτούρα μέσα στην οποία ζει κανείς, αλλά και η θρησκευτικότητα αποτελεί σαφώς έναν τέτοιο παράγοντα. Και όταν δεν έχει αναπτυχθεί η θρησκευτικότητα, ο θρησκευτικός γραμματισμός μπορεί να συμβάλλει σε αυτό.

Ο θρησκευτικός γραμματισμός κατά βάσιν παρέχει πληροφορίες οπότε η θρησκευτικότητα που ενδεχομένως θα αναπτυχθεί, ανοίγει το δρόμο και δημιουργεί το έδαφος για να αναπτυχθεί ηθική συνείδηση, η οποία στηρίζει την ταυτότητα. Πώς; Εγκαθιδρύοντας βασικές αξίες για το σωστό και το λάθος, το καλό και το κακό, ρυθμίζοντας έτσι τη διαπροσωπική συμπεριφορά. Ουσιαστικά δεν μπορεί να υπάρξει σχηματισμός ταυτότητας χωρίς κοινωνία. Ο σχηματισμός της ταυτότητας είναι έργο πολλών και θα δρομολογηθεί από πολλές κατευθύνσεις, αλλά είναι κάτι στο οποίο πρέπει να συμβάλλει σαφώς και ο εκκλησιαστικός χώρος και το μάθημα των Θρησκευτικών.

Και θα ήθελα εδώ να προσθέσω πως η εκτίμησή μου είναι (παρ' όλο που δεν εργάζομαι στην εκπαίδευση) ότι το μάθημα θα σταθεί μελλοντικά μονάχα αν η κοινωνία ανακαλύψει ένα κίνητρο γι' αυτό, αν πεισθεί η κοινωνία. Δηλαδή ακόμα κι αν υπάρξουν μεμονωμένες εχθρικές πρωτοβουλίες πολιτικών, αν η κοινωνία έχει πεισθεί για τη χρησιμότητα του μαθήματος δεν θα βλάψουν οι πρωτοβουλίες εκείνες. Αλλά αν έχει απαξιωθεί στην κοινωνία, τότε δεν θα σταθεί και θα προταθούν άλλες εναλλακτικές. (Προφανώς οι θεολόγοι δεν πρέπει να περιορίζονται στον χρησιμοθηρικό χαρακτήρα του μαθήματος, αλλά αυτό πρέπει να τονίζεται. Το μάθημα είναι κάτι πολύ παραπάνω απ' αυτό και φυσικά η υγιής θρησκευτικότητα βρίσκεται πολύ πιο πέρα από τη χρησιμοθηρία).

Διαβάζω τη δήλωση μιας έφηβης δεκαεπτά ετών: «Η πίστη είναι σαν ένας χαρταετός πάνω από τα σύννεφα. Μπορείς να αισθανθείς πότε – πότε εκείνο το συναρπαστικό τράβηγμα, επιβεβαίωση πως είναι εκεί». Νομίζω ότι αποτελεί μία άκρως επιτυχημένη παρομοίωση. Κρατώντας ένα χαρταετό, τον οποίο δεν τον βλέπεις γιατί είναι πάνω από τα σύννεφα, ουσιαστικά εξερευνάς το χώρο και υπάρχει ένας βαθμός άγνοιας και αβεβαιότητας. Αλλά υπάρχει το τράβηγμα το οποίο σου θυμίζει πως είναι εκεί και τον κρατάς και έχεις τον έλεγχο. Με αυτή την παρομοίωση, αυτή η έφηβη, απέδωσε, νομίζω, το συνδυασμό *εξερεύνησης και ασφάλειας*, τον οποίο συνδυασμό έχει ανάγκη ο έφηβος σε οτιδήποτε κάνει, στη μόρφωσή του, στη γνώση για τον εαυτό του, στους πειραματισμούς του μέσα στην κοινωνία, στις διαπροσωπικές σχέσεις του. Εξερευνά, αλλά θέλει να αισθάνεται και ασφαλής και κάποιος τα καταφέρνουν καλύτερα σ' αυτόν το συνδυασμό και εναρμονίζουν τα δύο, άλλοι ξεφεύγουν περισσότερο προς τη μια ή προς την άλλη κατεύθυνση και κάνουν σοβαρά λάθη από την παράτολμη εξερεύνηση ή αυτοπεριορίζονται χωρίς να εξελίσσονται ως άνθρωποι και να αξιοποιούν τις δυνατότητες της εφηβείας.

Σκέφτομαι, ότι και η χριστιανική αγωγή της οικογένειας και το μάθημα των Θρησκευτικών στο σχολείο θα μπορούσαν να υπηρετήσουν αυτόν το συνδυασμό εξερεύνησης και ασφάλειας και σιγουριάς. Η ασφάλεια και η σιγουριά τις οποίες έχει ανάγκη ο έφηβος είναι μια διαχρονική του ανάγκη, αλλά θα μπορούσαμε να πούμε ότι έγινε κάπως μεγαλύτερη κατά τη μετανεωτερική εποχή την οποία ζούμε, δεδομένου ότι αυτή η εποχή συνοδεύεται από χαλάρωση και αποδυνάμωση των μέχρι τώρα σταθερών. Τα πράγματα έγιναν αρκετά ρευστά, οι ιδεολογίες ουσιαστικά εξαφανίστηκαν, τα συναισθήματα έγιναν αρκετά ρευστά, υπάρχει αστάθεια, η οποία δεν είναι μόνο κοινωνική και εργασιακή αστάθεια, αλλά και υπαρξιακή.

Σ' αυτήν την κοινωνία, με τις ιδιαιτερότητες που παρουσιάζει στον δυτικό κόσμο η εποχή μας, αλλά και με τη ρευστότητα και αστάθεια που έχει η εφηβεία ενδογενώς έτσι κι αλλιώς, εξ ορισμού, ο θρησκευτικός γραμματισμός και η χριστιανική αγωγή στην οικογένεια παρέχουν ένα σταθερό σημείο αναφοράς για κάτι που είναι *Απόλυτο* και το οποίο δεν μεταβάλλεται με τον καιρό και μπορεί να αποτελεί σημείο προσανατολισμού για τον έφηβο. Ταυτόχρονα όμως, ο έφηβος έχει ανάγκη και από την *εξερεύνηση*. Είναι αδύνατο να φυλακιστεί μέσα στην ασφάλεια. Αλλιώς στρεβλώνεται η ανάπτυξή του.

Η εξερεύνηση του εφήβου αρχίζει στην ηλικία αυτή εξ αιτίας παραγόντων οι οποίοι προάγουν αυτή την εξερεύνηση. Ποιοι είναι

αυτοί οι παράγοντες που δεν υπήρχαν πριν την εφηβεία και εμφανίζονται τότε; Αναφύεται το *υπαρξιακό* ζήτημα εν γένει, μέρος του οποίου αποτελεί και ο θρησκευτικός προβληματισμός, διότι οι υπαρξιακές αναζητήσεις βρίσκουν στην εφηβεία τις ιδεώδεις συνθήκες που θα επιτρέψουν την ανάδειξή τους και την πειστική επίλυσή τους.

Ποιες είναι αυτές οι συνθήκες, αυτοί οι παράγοντες; *Η αναδυόμενη ταυτότητα του εαυτού του, το αίσθημα σχετικής και προοδευτικής αυτονομίας και ανεξαρτησίας, η αίσθηση του τραγικού, το άνοιγμα της κοινωνικότητας και της αγαπητικής ικανότητας, η αμεσότητα και ένταση των συναισθημάτων (που είναι πολύ πιο έντονα στην εφηβεία), η διανοητική ανάπτυξη και περιέργεια.* Όλα αυτά συμβάλλουν στη διεύρυνση των ενδιαφερόντων προς το μυστηριώδες, το επέκεινα, το υπερβατικό. Ακόμα και όταν η αντιδραστικότητα του εφήβου δείχνει να τον απομακρύνει από την παραδοσιακή θρησκευτικότητα που έλαβε στην οικογένειά του, μέσα του κυοφορούνται έντονες διεργασίες για την εξεύρεση *προσωπικού νοήματος*. Και έτσι λοιπόν, το ποια ταυτότητα θα διαμορφώσει ο έφηβος συνολικά, αλλά και ειδικότερα ως προς την πίστη και τη θρησκευτικότητα, θα εξαρτηθεί από την αρμονία και δοσολογία μεταξύ εξερεύνησης και ασφάλειας, από το πώς θα αποκρυσταλλωθεί η εικόνα στο τέλος.

Ο συνδυασμός ασφάλειας και εξερεύνησης αποτελεί μια πρόκληση και για τους γονείς. Δεν έχουν όλοι οι γονείς υπόψη τους ότι χρειάζεται αυτός ο συνδυασμός, ενώ από όσους τό έχουν υπόψη τους δεν είναι όλοι εξίσου ικανοί για να διευκολύνουν αυτόν το συνδυασμό. Υπάρχουν γονείς οι οποίοι απειλούνται από την εξερεύνηση του εφήβου γύρω από τα υπαρξιακά και θρησκευτικά θέματα. Υπάρχουν γονείς οι οποίοι επιμένουν πάρα πολύ στον παράγοντα της ασφάλειας και ουσιαστικά φυλακίζουν τον έφηβο σ' έναν νάρθηκα, δεν τού επιτρέπουν να έχει δική του πορεία προβληματισμού, όπως υπάρχει και το αντίθετο, δηλαδή γονείς, στα πλαίσια ουσιαστικά μιας χαοτικής οικογένειας ή και αδιαφορίας γύρω από τα υπαρξιακά ζητήματα, όπου δεν υπάρχει κανένα τέτοιο σημείο αναφοράς.

Όταν η ασφάλεια δοθεί σε υπερβολική δόση αγκυλώνει τη σκέψη και δημιουργεί ανασφαλείς χριστιανούς, που ενδέχεται να γίνουν φανατικοί. Στους ίδιους πειρασμούς μπορεί να υπόκειται και ο θεολόγος, δηλαδή να γίνει απειλητική γι' αυτόν η εξερεύνηση των μαθητών και να επιμένει υπερβολικά στην ασφάλεια. Το αντίθετο επίσης παρατηρείται στις περιπτώσεις που δοκιμάζει τον πειρασμό του λαϊκισμού, το να είναι αρεστός. Με απλά λόγια και ο γονέας και ο

θεολόγος πρέπει 'να τ'ά έχουν βρει αρκετά με τον εαυτό τους', να έχουν ξεκαθαρίσει τη σχέση τους με το Θεό και την αντίστοιχη εξερεύνησή τους, για να μπορέσουν αυτό να το προσφέρουν σωστά.

Η κοινωνία και η παιδεία δεν μπορούν να παραβλέψουν πως η θρησκευτικότητα μπορεί να λειτουργήσει και ως πρόκριμα της εν γένει ψυχικής εξέλιξης. *Μια υγιής θρησκευτικότητα και αντίστοιχη αγωγή οδηγεί σε υγιέστερες διαπροσωπικές σχέσεις, καλλιέργεια ιδανικών και αλτρουϊσμού στον νέο, αύξηση της δημιουργικότητας, μείωση της εγωκεντρικότητας και του ναρκισσισμού.*

Τόσο η σχολική διδασκαλία, όσο και η οικογένεια, υπό τις κανονικές συνθήκες υπό τις οποίες πρέπει να λειτουργούν, εμπεριέχουν και προάγουν, θα λέγαμε, στοιχεία και από το τριμερές της ανθρώπινης ύπαρξης, δηλαδή το γνωστικό στοιχείο, το συναισθηματικό και το βουλευτικό (μέσα από την ανάπτυξη δράσεων). Και όταν καλύπτεται το τριμερές αυτό, τότε είναι ολοκληρωμένη η αντίστοιχη προσφορά.

Εδώ πρέπει να τονίσουμε και τη σημασία της *σχολικής κοινότητας*, που αποτελεί έναν ξεχωριστό παράγοντα, υποτιμημένο κατά τη γνώμη μου, πολύ υποτιμημένο σε σύγκριση με το καθαρά μαθησιακό μέρος. Η σχολική κοινότητα, όταν λειτουργεί υγιώς και προάγει αυτά τα ιδεώδη αποτελεί, κατά τη γνώμη μου, ξεχωριστό γραμματισμό. Αφήνει εντυπώματα, που είναι καθοριστικά για την ανάπτυξη της ταυτότητας του εφήβου. Και αυτό το θέμα νομίζω, αξίζει να το προσέξουμε πολύ.

Κλείνοντας θα έλεγα ότι, χωρίς αντίστοιχη οικογενειακή αγωγή και μάθημα Θρησκευτικών, ο έφηβος ουσιαστικά εγκαταλείπεται να σχηματίσει την ταυτότητά του σε μια κοινωνία στην οποία κυριαρχεί το θέαμα και η κατανάλωση. Η περιρρέουσα μεταμοντέρνα σύγχυση είναι ένας επιπλέον λόγος για να διατηρηθεί και ενισχυθεί το μάθημα των Θρησκευτικών.

Ευχαριστώ πολύ.

-Είπατε κάτι πολύ χαρακτηριστικό που νομίζω ότι την ομάδα των εκπαιδευτικών πρέπει να μάς απασχολήσει ιδιαίτερα. Μιλήσατε για το σκληρό ατομικισμό, άτομα μεμονωμένα, αλλά και ομάδες που περιλαμβάνουν άτομα. Ποιο είναι το μέλλον των παιδιών που τελειώνουν το Λύκειο, το Γυμνάσιο, την εκπαίδευση γενικότερα, τα οποία από τη στιγμή που εμείς αναλαμβάνουμε την εκπαίδευσή τους, αυτοακυρωνόμαστε την ίδια στιγμή αμέσως, όταν βγουν έξω από την πόρτα του σχολείου;

Ο ατομικισμός έχει πολλές μορφές. Υπάρχουν διάφορες κουλτούρες. Εμείς έχουμε μια ειδική εγχώρια "made in Greece"

παραλλαγή του ατομικισμού, η οποία, πρώτον, σε ατομικό επίπεδο, μάς κάνει ανίκανους να συνεργαστούμε. Ο καθένας πρέπει να είναι προϊστάμενος και αφεντικό. Δεν δεχόμαστε ηγέτη, ούτε καν συνεργάτη ισότιμο, γι' αυτό και αναπτύσσεται φοβερός φθόνος στην Ελλάδα. Και δεύτερον υπάρχει μια μορφή ατομικισμού ομάδων, δηλαδή με αποκορύφωμα την οικογένεια. Στην Ελλάδα μπορεί να παρανομήσει κάποιος για χατήρι της οικογένειάς του. Να κάνει κομπίνες, να κλέψει για την οικογένειά του. Έχει θεοποιηθεί και ειδωλοποιηθεί η οικογένεια και οι συγγενείς με την ευρύτερη έννοια της οικογένειας. Δηλαδή ο Έλληνας δεν ενδιαφέρεται για την κοινωνία και το κράτος. Τού είναι παντελώς αδιάφορο. Ενδιαφέρεται για το σόι του. Τι έχει κάνει για το σόι του καλείται να αναρωτηθεί όταν θα πλησιάζει στο τέλος της ζωής του. Όχι τι έκανε ως πολίτης, αυτό δεν υπάρχει, είναι άγνωστο.

Δεν υπάρχει νοοτροπία πολίτη επειδή δεν υπάρχει *ψυχική λογοδοσία* στην κοινωνία. Υπάρχει λογοδοσία μόνο στην οικογένεια. Αυτή είναι βαρύτερη νόσος, ένας συλλογικός ατομικισμός της οικογένειας, που κατά τη γνώμη μου αποτελεί έναν από τους παράγοντες οι οποίοι οδήγησαν στην οικονομική κρίση. Διότι μια κοινωνία που έχει αυτό το γνώρισμα δεν μπορεί να αναπτύξει μια οικονομία που να σταθεί ανταγωνιστικά με τα άλλα κράτη.

Έκανα αυτή τη μακρά εισαγωγή για να σας πω ότι θεωρώ ότι, εν συγκρίσει με την κοινωνία την οποία έχουμε λοιπόν, από την οποία βγαίνουν και οι πολιτικοί, και της οποίας η νοοτροπία διαμορφώνει και πολιτική κουλτούρα (δηλαδή ποιον θα ψηφίσω, αυτόν που θα ωφελήσει την οικογένειά μου, δεν εξετάζω το συμφέρον του τόπου κλπ.), εν συγκρίσει με αυτήν την κοινωνία και αυτή την πολιτική, θεωρώ ότι έχουμε *εξαιρετικούς νέους*. Όσες φορές εκπαιδευτικοί, είτε μεμονωμένα είτε ως σχολική κοινότητα ευρύτερα, πήραν πρωτοβουλίες να περάσουν μηνύματα αλληλεγγύης στα παιδιά, να αναπτύξουν δράσεις ως σχολική κοινότητα, τα παιδιά ανταποκρίθηκαν θαυμάσια. Τα παιδιά μας κρατιούνται κατά τη γνώμη μου σε εξαιρετικό επίπεδο ήθους, εν συγκρίσει με την κοινωνία στην οποία ζούμε. Βεβαίως μετά την αποφοίτηση σιγά-σιγά όταν μπαίνουν στη ζωή, αρχίζουν οι νοσηρότητες των Πανεπιστημίων, αυτά τα φοβερά πράγματα που βλέπουμε στα Πανεπιστήμια, στην κοινωνία, στον εργασιακό χώρο κ.λ.π. και σιγά-σιγά αρχίζουν να φθείρονται.

Ίσως, σκέφτομαι, αυτό που θα μπορούσε να κάνει το εκπαιδευτικό σύστημα είναι, πρώτον, να αναπτύξει ιδιαίτερα τη σχολική κοινότητα ως μονάδα αλληλεγγύης και, δεύτερον, μήπως θα μπορούσε (αλλά αυτό απαιτεί μια γενικότερη αλλαγή στη φιλοσοφία του) να προαγάγει

τη συνεργατικότητα, διότι αυτή τη στιγμή η μόνη βαθμίδα της εκπαίδευσης που καλλιεργεί τη συνεργασία των παιδιών είναι το νηπιαγωγείο. Μετά δεν υπάρχει τίποτα. Μετά ο κάθε μαθητής εγκαταλείπεται μόνος του στο κυνήγι των βαθμών. Δεν είναι η όλη φιλοσοφία του εκπαιδευτικού συστήματος συνεργατική, ώστε να βγει αργότερα ένας πολίτης διαφορετικός από τους γονείς του, τους παππούδες του, που να έχει και άλλη πολιτική κουλτούρα βέβαια, αν έχει μάθει να συνεργάζεται.

-Ποια είναι η γνώμη σας για τις αλλαγές από το μάθημα των Θρησκευτικών για λόγους συνειδήσεως; Έχουν αυξηθεί τελευταία.

Νομίζω ότι πρέπει να απαγορευτούν οι αλλαγές για λόγους συνειδήσεως. Γιατί τό λέω αυτό; Στα μαθήματα που η γνώση δεν είναι όπως των θετικών επιστημών, στα μαθήματα δηλαδή που υπεισέρχεται ένας χαρακτήρας υποκειμενικός, δεν θα πρέπει να ανοίξει η πόρτα αυτή των αλλαγών, διότι έχουμε και την Ιστορία. Υπάρχουν γονείς (π.χ. κομμουνιστές ή χρυσαυγίτες) που διαφωνούν με την Ιστορία όπως διδάσκεται στα εγχειρίδια. Θα επιτρέψουμε αλλαγές από την Ιστορία; Λοιπόν, η αλλαγή πρέπει να δίνεται μόνο για τα παιδιά που δεν είναι ορθόδοξα. Πρέπει να δοθεί αυτή η μάχη, δεν ξέρω αν είναι εφικτό να κερδηθεί. Αυτή η μόδα των αλλαγών για λόγους συνειδήσεως πρέπει να σταματήσει, γιατί ανοίγει επικίνδυνο δρόμο.

-Δεν σας κρύβω ότι ανησυχώ για τα νέα προγράμματα σπουδών των Θρησκευτικών, αν θα μπορέσουν να έχουν την αποτελεσματικότητα που θα θέλαμε όλοι.

Εγώ δεν έχω μελετήσει αυτά τα προγράμματα σπουδών, δεν ξέρω τι περιέχουν, και δεν έχω παρακολουθήσει τη συζήτηση λεπτομερώς, επομένως δεν μπορώ να έχω γνώμη. Όπως καταλαβαίνω, πρόκειται μάλλον για μια προσπάθεια να διατηρηθεί το μάθημα υποχρεωτικό για όλους μας, γιατί αλλιώς θα γίνει προαιρετικό χωρίς να μάς ρωτήσουν και απλώς θα σπρωχθούμε στο περιθώριο.

Αλλά κοιτάξτε, όμως. Σύμφωνα με έρευνες της τελευταίας δεκαετίας που έχουν γίνει μεταξύ νέων κυρίως, ανευρίσκονται πολύ υψηλά ποσοστά πίστης και θρησκευτικότητας, σε σύγκριση με άλλες δυτικές ευρωπαϊκές χώρες. Στην Ελλάδα, αν θυμάμαι καλά (ήταν έρευνα της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς του 2005), μπορεί να είναι στο 70-80% αυτοί που πιστεύουν στο Θεό, ένα 60% των νέων δηλώνει ότι προσεύχεται τότε-πότε. Αυτά είναι εκπληκτικά ποσοστά για δυτική χώρα. Επίσης υπάρχουν σημαντικά ποσοστά εκκλησιασμού, δηλαδή μία

φορά το μήνα έλεγε αυτή η έρευνα ότι εκκλησιάζεται το 25% των νέων (σποραδικά βέβαια), κάτι που μου έκανε πολλή εντύπωση. Και με τα ποσοστά αυτά που ακούσατε, όταν ερωτήθηκαν για μερικά βασικά δόγματα της πίστης μας, δηλαδή εάν πιστεύουν στην ανάσταση των νεκρών, μιλάμε για ένα 45% που απάντησαν καταφατικά. Και διερωτάται κανείς πώς ένα 60% προσεύχεται, ένα 70% δηλώνει πίστη στο Θεό, όταν δεν δέχονται τέτοια βασικά πράγματα. Επικρατεί φοβερή σύγχυση στους νέους ανθρώπους και φυσικά οι νέοι μεγαλώνουν, και στους μεγάλους συνεπώς επικρατεί μεγάλη σύγχυση.

Αυτή η σύγχυση, που έχει ιστορία πίσω της, βάθος χρόνου, έγινε έχοντας τα τωρινά εγχειρίδια Θρησκευτικών! Έγινε με ευνοϊκές συνθήκες για την Ορθόδοξη Εκκλησία επί δεκαετίες! Διορίζονται οι ιερείς στα Νοσοκομεία, στο στρατό υπάρχουν ιερείς. Με άλλα λόγια, πρέπει να μάς προβληματίσει πολύ αυτό, ότι δεν μπορούμε να είμαστε αποτελεσματικοί, και η πρώτη ομάδα που πρέπει να προβληματιστεί είναι των κληρικών, μετά των γονέων, και κατόπιν των Θεολόγων. Τι γίνεται; Γιατί τέτοια σύγχυση;

Δεν έχουμε τρόπο βέβαια να αποδείξουμε στατιστικά πόσο σημαντική είναι η παρουσία του θεολόγου ή του κληρικού για τη ζωή των νέων. Ακούμε πολλές αναφορές, αριθμούς δεν έχουμε. Ξέρουμε καλά ότι πολλοί θεολόγοι, πολλοί κληρικοί, αποτελούν συμπαράστατες των νέων, των εφήβων, τούς στηρίζουν στις δύσκολες ώρες και όλα αυτά. Αλλά τώρα αναφέρομαι στη σύγχυση που φαίνεται να υπάρχει στην ελληνική κοινωνία γύρω από τον θρησκευτικό γραμματισμό. Για μένα είναι προφανές ότι αποτύχαμε εδώ, έχοντας ευνοϊκές συνθήκες από το κράτος, με άλλα λόγια είμαστε ευνοούμενη Εκκλησία σε σύγκριση με τις άλλες ομολογίες και θρησκείες.

-Όλοι αισθανόμαστε ότι μπήκαμε σε εποχή μεγάλων αλλαγών, οπότε μια ανασφάλεια είναι αναπόφευκτη...

Νομίζω, ότι ανακινούνται πλέον ζητήματα τα οποία θίγουν γενικότερα το πώς αντιλαμβανόμαστε τον εαυτό μας, ως Έλληνες και Ορθόδοξοι. Τέτοιου είδους δημόσιες συζητήσεις είναι χρήσιμες, γιατί μας ξεβολεύουν κάπως. Δηλαδή εμείς όλοι, κληρικοί, θεολόγοι, τα μέλη της Εκκλησίας γενικώς, είχαμε βουλευτεί για πολλές δεκαετίες. Ένας θεολόγος έχει γράψει κάποτε, πριν πολλά χρόνια, ότι μοιάζουμε κάπως με τον Ιωνά, ο οποίος περνούσε ωραία κάτω από τη σκιά της κολοκύνθης. Και μετά επέτρεψε ο Θεός, γιατί έτσι έδειχνε, να ξεραθεί και τόν χτύπησε ο ήλιος.

Έχουμε ξεβολευτεί τώρα με τις εξελίξεις. Αυτό το ξεβόλεμα είναι ευεργετικό. Δημιουργεί βέβαια άγχος, εννοείται, αφού κάθε αποσταθεροποίηση φέρνει άγχος. Όμως είναι χρήσιμο, γιατί θα μάς κάνει να συνειδητοποιήσουμε καλύτερα τι σημαίνει να είναι κανείς μέλος της Εκκλησίας, τι σημαίνει ότι η Εκκλησία ως σώμα χρειάζεται να αναλάβει πιο ενεργά την κατήχηση. Μέχρι τώρα είχαμε εφησυχάσει πολλοί χριστιανοί και δυστυχώς και κάποιοι κληρικοί, ότι την κατήχηση ουσιαστικά την αναλαμβάνει το μάθημα των Θρησκευτικών. Και για δεκαετίες ήταν ένα μάθημα το οποίο έμοιαζε, ήταν κοντά στην κατήχηση. Λοιπόν, ενώ αδρανούμε ως εκκλησιαστικό σώμα, που έχει αναλάβει κατ' εξοχήν το έργο της κατήχησης και της χριστιανικής αγωγής, δημιουργείται ένας πανικός για το θέμα του σχολείου.